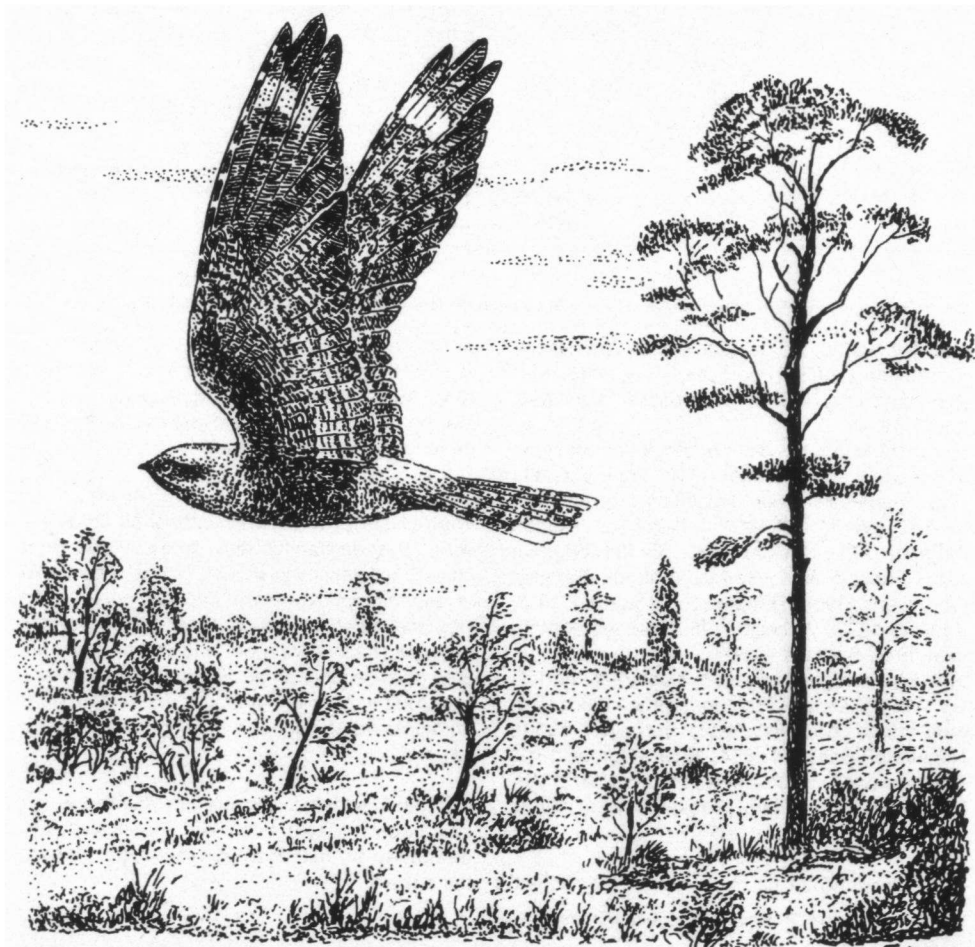
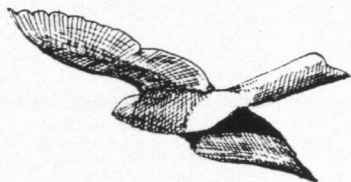

Waarnemingen aan de Nachtzwaluw in de Boswachterij Austerlitz en op de Leusderheide

Bert van 't Holt

Balts tijdens volle maan

Zaterdag, 9 juni 1979, half elf 's avonds, een fietstochtje door de Boswachterij Austerlitz (gemeente Zeist). Uit de richting van een heideveldje klinkt een ratelend geluid, drie tot vier seconden laag, een tot twee seconden hoog, enzovoorts. Voorzichtig installeer ik mij in de bosrand en wacht af. Nog steeds is het geratel te horen, nu op nauwelijks 25 meter afstand uit de kruin van een eenzame Vliegender, midden op het heitje. Ik breng mijn hoofd vlak bij de grond waardoor de boomkruin duidelijk zichtbaar afsteekt tegen de, door een volle maan verlichte, nachtelijke hemel. Na enkele minuten vliegen twee Nachtzwaluwen vlak achter elkaar uit de den, waarbij het ratelen overgaat in een zacht pruttelend geluid. Eén van beide vogels slaat een paar keer de vleugels boven het lichaam met een harde klap tegen elkaar. Minutenlang zijn de twee Nachtzwaluwen nu te horen en te zien. Wanneer mijn ogen wat beter aan het donker zijn gewend, en geholpen door het maanlicht, ontwaar ik witte vlekken op staart en vleugels van het ene exemplaar. Na verloop van tijd neemt een Nachtzwaluw, al ratelend,

Eén van de vogels slaat een paar keer met een harde klap de vleugels boven het lichaam tegen elkaar. Tekening: Maarten Smit.

weer plaats in de kruin van de Vliegden. De partner vliegt intussen in kringen rond de boom, onderwijl roepend: kwie...kwie...kwie...!! Het geratel van de stilzittende vogel gaat af en toe over in zacht gepruttel, terwijl de vliegende vogel regelmatig met de vleugels klappt. Na ongeveer een uur fiets ik met enige tegenzin terug naar huis. In de verte zijn nog geruime tijd de geluiden van de baltsende vogels te horen. Dat was mijn eerste en ongetwijfeld meest boeiende ontmoeting met de Nachtzwaluw.

datum	gebied	biotoop
9 juni 1979	Boswachterij Austerlitz	heideveldje/jonge aanplant van dennen
9 juni 1979	Leusderheide	lichtbebost heideveld
18 mei 1980	Boswachterij Austerlitz	jonge aanplant van dennen
30 mei 1981	"	idem
7 juni 1981	"	idem
9 juli 1981	"	idem
9 juli 1981	"	idem
3 aug. 1981	"	kaalslag
30 mei 1982	Leusderheide	bosrand/lichtbebost heideveld
11 juni 1984	"	idem
17 juni 1984	"	idem
17 juni 1984	"	lichtbebost heideveld
1 juli 1984	"	bosrand/lichtbebost heideveld
1 juli 1984	"	lichtbebost heideveld
9 juni 1985	"	bosrand/lichtbebost heideveld
15 juni 1986	"	idem
15 juni 1986	Boswachterij Austerlitz	jonge aanplant van dennen
29 juni 1986	Leusderheide	bosrand/lichtbebost heideveld
4 juli 1986	"	idem

Waarnemingen en verspreiding

Per zomerseizoen bezocht de schrijver de Boswachterij Austerlitz en de Leusderheide slechts enkele malen 's avonds en/of 's nachts, zodat zijn ervaringen met Nachtzwaluwen beperkt zijn. Bovenbeschreven waarneming was de eerste uit een reeks van negentien in de jaren 1979 tot en met 1987. Hierboven staat een overzicht wanneer

en in welke biotopen de waarnemingen plaatsvonden.

In de jaren zeventig inventariseerde de schrijver het noordelijk deel van de Boswachterij Austerlitz kwantitatief op broedvogels. In 1980, 1982, 1984 en 1986 werden enige bijzondere broedvogels van de Leusderheide geïnventariseerd. Dit verklaart enigszins waarom de Nachtzwaluwen

Omvorming van bos in heide, Boswachterij Austerlitz, 7 februari 1988.

Foto: Bert Bos.

Foto: Bert Bos.

Jonge aanplant van dennen, Boswachterij Austerlitz, 7 februari 1988.

Lichtbeboste heide, Leusderheide, 7 februari 1988.

Foto: Bert Bos.

Zandtankbaan op lichtbeboste heide, Leusderheide, 7 februari 1988.

Foto: Bert Bos.

in de boswachterij meer begin jaren tachtig werden waargenomen en op de Leusderheide meer in de loop van de jaren tachtig. Verder moet worden bedacht dat de Nachtzwaluwen in bedoelde regio niet systematisch zijn geïnventariseerd. De vermelde waarnemingen kunnen beter worden beschouwd als een soort 'losse' verzameling. Mede dank zij mededelingen van onder andere H. Berger (surveillant bij het Staatbosbeheer) en H. Gartner (boswachter bij de gemeente Amersfoort) kan wel een beeld worden gevormd van de verspreiding van de Nachtzwaluw op de Leusderheide en in de aangrenzende bossen van Den Treek en de Boswachterij Austerlitz. Op de Leusderheide zijn in de jaren tachtig, voorzover bekend bij de schrijver van dit artikel, Nachtzwaluwen waargenomen op vier verschillende plekken, in Den Treek op één plek en in de boswachterij op drie plekken. De vogels werden overigens niet jaarlijks opgemerkt op de desbetreffende plaatsen. Een voorzichtige schatting levert vier tot acht broedparen per jaar op.

Leusderheide bedreigd

De waarnemingen geven de indruk dat territoria in jonge aanplant van dennen na verloop van tijd weer worden verlaten. Waarschijnlijk wordt zo'n gebied dan ongeschikt voor Nachtzwaluwen door de ontwikkeling van de aanplant.

In juni 1987 werden drie avondbezoeken gebracht aan een deel van de Leusderheide, waarin voorgaande jaren de Nachtzwaluw opmerkelijk actief was. Die bezoeken leverden geen enkele waarneming op. Mogelijk dat de vogels hier zijn verdwenen door de recente openstelling van de rijksweg A28. Het geraas van de autobanden op het betonnen wegdek overspoelt, afhankelijk van onder andere de windrichting, zeer nadrukkelijk dit gebied.

Over het voedsel van de Nachtzwaluwen valt, aan de hand van de waarnemingen, weinig met zekerheid te zeggen. Opvallend was dat de vogels meestal actief waren op wat warmere avonden, waarop er lichtgekleurde nachtvlinders rondvlogen. Verder vormen de op de Leusderheide talrijk aanwezige mestkevers mogelijk een voedselbron.

Het voorkomen van de Nachtzwaluw in de bossen van Midden-Nederland lijkt gebonden aan de aanwezigheid van voldoende geschikte biotoop in de vorm van kleine heideveldjes en grotere kaalslagen en jonge beplantingen. Hoopvol in dit opzicht is de geslaagde aanleg van nieuwe heideveldjes in Den Treek bij het Hazenwater en op de Treekerpunt.

Ook in de Boswachterij Austerlitz worden pogingen gedaan om enige bospercelen om te vormen tot heide. Daarnaast valt te verwachten dat in de hoofdzakelijk op produktie gerichte bossen

■ Bert van 't Holt, Christiaan Huygenslaan 34, 3769 XW Soesterberg.
Zie ook 'de Kruisbek' 32(4) : 113-117.

van Den Treek en de Boswachterij Austerlitz voorlopig voldoende grotere kaalslagen en jonge beplantingen aanwezig zullen zijn.

De toekomst van de Nachtzwaluw op de Leusderheide ziet er minder rooskleurig uit. Door de aanleg van de rijksweg A28 ging al een flink stuk natuur verloren en er ontstond een aanzienlijke geluidsoverlast. Verder vormen de defensieplannen tot aanleg van een COT (compagnie-oefenterrein) op de Leusderheide een ernstige bedreiging. Men wil de oefeningen met tanks uitbreiden tot de meest gave en rustige delen van de heide zelf en de Boswachterij Austerlitz. Niet alleen de Nachtzwaluw loopt hierdoor gevaar, maar ook andere karakteristieke diersoorten zoals Zandhagedis, Wulp, Boomleeuwerik, Geelgors, Tapuit en Roodborsttapuit.

Nachtzwaluwen heel dichtbij

Tot slot een beschrijving van twee waarnemingen, waarbij de Nachtzwaluwen de waarnemer wel heel dicht naderden. De eerste vond plaats op maandag 3 augustus 1981, tussen 22.10 en 22.20 uur in de Boswachterij Austerlitz.

In de verte is het geratel van een Nachtzwaluw te horen, ik fiets die richting uit en stop op een breed bospad middenin een kaalslag. Het geratel komt nu van tamelijk dichtbij. Korte tijd later klinkt van zeer korte afstand geroep:

oewiet...oewiet...oewiet...! Ineens doemt de roepende en laagvliegende Nachtzwaluw vlak bij mij uit de schemering op. Ondertussen is nog steeds het geratel van een tweede exemplaar te horen. De roepende vogel vliegt enige rondjes om mij heen op een afstand van ongeveer vijf meter en houdt daarbij af en toe de vleugels stil in V-vorm naar boven. Vliegt vervolgens roepend weg, komt terug en draait nog een paar rondjes. Met moeite onderdruk ik de neiging mijn hand uit te steken om te proberen de vleugelpunten aan te raken. Dan verdwijnt de vogel en wordt het stil. Ook het geratel van de andere Nachtzwaluw is opgehouden.

Op zondagavond 1 juli 1984, omstreeks 23.00 uur, loop ik op de Leusderheide. Er klinkt voortdurend geratel van een Nachtzwaluw langs een zandtankbaan omgeven door berkebosjes. De vogel roept ook. Even later is de vogel heen en weer vliegend te zien laag boven de tankbaan, roepend en ratelend. Hierbij zijn een enkele keer witte vlekken op staart- en vleugelpunten zichtbaar, dat wijst op een mannetje. Hij strijkt twee maal op een paaltje neer, komt ratelend dichterbij en vliegt een paar rondjes rakelings om mij heen. Nu zijn de witte vlekken zeer duidelijk zichtbaar. Ten slotte verwijderd de Nachtzwaluw zich en is roepend op enige afstand nog regelmatig te horen.